

**ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI OLIY VA ЎRTA
MAXSUS TAЪLIM VAZIRLIGI
MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI ЎЗБЕКИСТОН
MILLIY UNIVERSITETI
IJTIMOIY FANLAR FAKULTETI
VA FALSAFIY TADQIQOTLAR
ЎQUV-ILMIY KOMPLEKSI
SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI**

**«ТАЪЛИМ ВА ФАН ИНТЕГРАЦИЯСИ –
BARҚAROP TAPAҚИЁT OMIЛИ»
мавзусидаги Республика
илмий-назарий конференция
МАТЕРИАЛЛАРИ
2016 йил 15-16 декабрь**

**Тошкент – Самарқанд
2017 йил**

РЕЗЮМЕ

Мирзо Улугбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети илмий ходим-изланувчиси.

Ю.К.Нарметова

СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИДА ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТ ТАШКИЛ ЭТИШ МУАММОЛАРИ

Кўзимга бахт этдинг кўзгудек жаҳон

Чунки сен бағригнда парваруш қилд,

Мунис ва меҳрибон чехранг намоян,

Онам деганда оқсоч, жафоқаш,

маънавиятини шoir фoфур фoлoм мисрoларидo кўрсoтиш мумкин:

инсонларни меҳрга ва муҳаббатга чорлаб турганидан ажойиб бир жараёндир. Бу оналик

Она меҳри, аёл маънавияти бамисоли бир бўлқидир. У абадий оқиб турадиган,

маънавий бойиб борилган бўлган эътибори оиладаги обрўси ҳам кўтарайди.

Бундан ташқари, аёлнинг ўз соғлиғига қарши, билимларини ошириб бориши,

мезонлардир.

Рўзғори бўлган бўлишига интилиши, жон қурлиғи, ўзини маънавиятини кўрсатувчи

кийиниши, покзаллиги, рўзгор тутиши, боғларига бўлган эътибори, оилада ҳар доим

ўзига ҳос қайтарилмас руҳиятга эга бўлган ўзбек аёлдир. Аёлнинг кифёси, юриш-туруши,

маънавияти бойлигидан ҳабар беради. Ҳар доим оилам, боғлам-чакам деб куюнган аёл –

Ўзбек аёлларига ҳос бўлган камтарлик, шарм-ҳайлилик, андишаллик, ўларнинг

ҳикматли сўз худди шу маънода айтилган.

Ҳалқимизнинг, “Она бир қўли билан бешики, иккинчи қўли билан оғамни тебратай”, деган

Оналарга ҳос энт мўҳим психологик жараён оналарнинг меҳри ҳисобланади.

бормоқда.

Аёллар руҳияти шулар асосида ўзариб, ўзига ҳос бўлган томонлари билан кўзга ташланиб

тарбия масалларида, илмий изланишларида фаол катнашаётганини кўришимиз мумкин.

аёлларга давлат томонидан эътибор берилиб, ўларнинг жамият бошқаришида, таълим-

Ҳозир жаҳонда қўлгина мамлакат раҳбарлари, аёллардир. Бизнинг жамиятда

ўз ўлашларини қўшиб боришга интиладилар.

Аёллар кези келганда, жамиятда ўз ўрнларини етарли ҳис этган ҳолда, жамият ҳаётига ҳам

фақат яхшиликка қаратилган психологик ҳусусиятлар ва жараёнлардан ташкил топандир.

Аёл психологиси, табиат томонидан яратилган ва ўзининг шаклланиши жиҳатидан

неочлик ўлутлигини кўрсатади.

машғул бўлмоқлари лозим бўлади”, деб таъкиланган фикр аёлларнинг жамиятдаги ўрни

жуфти ҳалол манзилига боргач, боғлар тарбияси, таълим, келажак насл тарбияси билан

хонадонда бўлган вақтларида ота рўзгорини тартибга солиб, зийнат бериб борсалар,

нисбатан қиз боғлар илму дониш ўранишига жиддийроқ қиришсинлар. Зероки, улар ота-она

тарбиясига алоҳида эътибор бериш зарурлиги бир неча бор таъкидланган: “Ўғил боғларга

Муқаддас “Авестода” аёлларга бўлган эътибор бўлган. “Авестода” қиз боғлар

келган.

Рухий ва жисмоний етилиши, жамиятга тегадиган фойдаси инсониятнинг ҳар доим ўйлантириб

Аёлларга бўлган эътибор қадимдан буюк вазифа сифатида қараб келинган. Ўларнинг

берганлар. Булардан бири – эёли аёллар ва ўларнинг фаоллиги ҳисобланади.

психологик ҳусусиятлари борки, ўларни психолог олимлар илмий тадқиқотларида ёриб

турмушининг келажатини қўрғачи шахслар бўлиб етишдилар. Аёлларга ҳос қўлғаб

жараёнларнинг ўзаришига сабаб бўлмоқда. Ёшлар ўз шарқона ахлоқлари билан оила асоси,

Булар ёшларни тарбиясида ўз таъсирини кўрсатиб, ўлардаги психологик

муносабатлар ўзгармоқда.

келмоқда. Фарбнинг бизга таъсирини натижасида қадимий миллий ўрф-одатлар, қадриятлар,

муносабатлар ҳам қириб келмоқдаки, улар охир-оқибат оилаларнинг бўзлишига олиб

қиритиш жараёнлари Шарқ қизларига ҳос эмас. Лекин ҳозир ҳаётимизга шундай

фарбдиги очкилик, ўзига ҳос характерлар, қийиниш маданияти, сўзлаш ва мулоқотга

ҳусусиятлари билан кўзга ташланадилар.

интизомлиликлари, озодалиқлари, дидлари нозикликлари қоби қўлғаб психологик

қандай касбий кўникма, малака ва билимга эга бўлишлари зарурлиги, қўйиладиган муҳим касбий сифатлар мажмуаси борасида мулоҳаза юритилади.

В статье изложено размышление, какими профессиональными навыками, квалификацией и знаниями должен обладать психолог-консультант, работающий в медицинских учреждениях.

Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти саломатликка нисбатан қуйидаги таърифни беради: "Саломатлик – нафақат касаллик ёки жисмоний нуқсонларнинг йўқлиги, балки тўлиқ жисмоний, руҳий, ижтимоий хотиржамлик ҳолатидир".

Психологик хизматга нисбатан "саломатлик хизмати" деб таъриф берилиши, унинг психологик табиатини ўрганишни тақазо этади. Ўзи "руҳий саломатлик" термини, асосан шифокорлар томонидан кўпроқ ишлатилади ва руҳан соғлом инсон ўз ҳаёт-фаолиятини амалга оширишга куч топа оладиган: теран фикрловчи, иродали, ўз ҳулқ-атворини назорат қила оладиган, ўз олдига мақсадларни қўядиган ва уларни амалга оширишни режалаштириб, фаолиятини ташкил этадиган қудратга эга бўлади.

Соғлиқни сақлаш тизимида психологик хизмат моделини лойиҳалаштириш жараёнида амалий психология ўз тарихи ва профессионал маданиятига эга эканлигига гувоҳ бўлишимиз мумкин. Соғлиқни сақлаш соҳасида психологик хизматнинг ташкил қилиниши ва киритилишнинг асосий шартларидан бири – бу бир нечта соҳаларнинг ўзаро алоқадорликни ўрнатиш ва ривожлантиришдан иборатдир.

Айни вақтда тиббий ва психотерапевтик хизмат кўрсатувчи тиббий муассасаларнинг ўз фаолиятларини тўғри ва самарали ташкил қилишларининг ҳам асосий шартларидан бир шифокорлар, психолог-консультантлар ва бошқа мутахассислар ўртасида ўзаро фаолиятни тўғри йўлга қўйишдир. Бу жараён бир тарафдан соғлиқни сақлаш тизимига янги замонавий тиббий технологияларни киритиш билан боғлиқ бўлса, иккинчи томондан эса тиббиёт ва бошқа соҳа мутахассисликларининг дифференсацияси билан боғлиқдир.

Соғлиқни сақлаш муассасаларида бевосита пациентлар билан ишловчи нотиббий мутахассисликларга эга бўлган ходимлар сони ортиб бормоқда. Даволаш жараёнида шифокорлар билан бир қаторда тиббиёт психологлари, ижтимоий иш бўйича мутахассислар, ижтимоий ишчилар, дефектологлар, логопед ва бошқалар ўз фаолиятларини олиб бормоқдалар.

Соғлиқни сақлаш тизимида психологик хизматни ташкил этиш масаласининг долзарблигига қарамасдан, айни вақтда психологлар ва тиббиёт ходимлари ўртасидаги ўзаро ҳамкорликдаги фаолиятни йўлга қўйиш жараёнида тушунмовчиликлар юзага келиб ва баҳсли ҳолатларни келтириб чиқармоқда. Шифокорлар томонидан тиббий психологик ёрдамнинг аҳамиятлилик даражаси, долзарблиги тушинилиб, қўллаб-қувватланаётган бўлсада, психологик хизмат кўрсатишни ташкил этиш, самарадорлигини ошириш жараёни суст кечмоқда.

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, даволаш жараёнида шифокор ва тиббиёт психологининг роли ва ҳуқуқлари турличадир. Шифокор беморга ташҳис қўяди, даво муолажаларини тайинлайди, унинг самадорлигини кузатиб боради ва мураккаб тиббий таъсирлар ўтказди. У ташҳис қилиш ва даволаш жараёнидаги барча ҳатолар учун, ҳам маънан, ҳам юридик жиҳатдан масъул бўлади. Натижада бу жараён ҳамда терапевтик муолажалар самараси бемор томонидан шифокорнинг хизматлари сифатида қабул қилинади.

Психологик ва тиббий билимлар соҳасидаги психосоматик муаммоларни четлаб ўтган ҳолда, даволаш жараёни иштирокчилари бўлган бемор ва унинг атрофидагилар, шифокор ҳамда психолог ўртасидаги ўзаро алоқалар, уларнинг механизмлари, таъсир воситалари, уларнинг профессионал фаолиятига тўхталиб ўтсак.

Биринчидан, психолог ҳам, шифокор ҳам психологик реалликни ўзида акс эттирган симптом ва синдромлар билан ишлашларига тўғри келади.

Иккинчидан, шифокор ва психолог проффесионал тафаккур қилиш усуллари натижасида муайян муаммоли вазият ва ҳолатдан келиб чиқиб, ўз фаразларини илгари сурадилар. Психологлар ҳам, шифокорлар ҳам профессионал фаолият предмети бўлган материалларни рефлексия қиладилар ва шу тариқа ўз тафаккурлари билан фаолиятларини олиб бордилар.

Учинидан, шифокор хам, беморлар билан бевосита шахслараро мунсабатларга киришайдилар, уллар билан булган мунсабатлардан тасвирланадилар, энг асосийси улларнинг хар иккаласи хам офрик феномени билан болтик реаликка дуч келайдилар.

Туртинидан, шифокор ва психолог уз фаолиятлари самардорлигира бахо бериларира асос булувчи бемор фаолиятида узаришларни кузатишлари мумкин булади.

Нихот бешинидан, психолог хам, шифокор хам профессионал тафаккурлар ва конкрет шарт-шароитларда фаолият олиб борайдилар.

Сунгли йилларда психологик консултация тиббиет психологиясира шахдам кадамлар билан кирид келди. Психосоматик касалликлар куринишларининг оптиб борилиш, хар бир касаллик опрасида психологик муаммонинг мавжуд булиши, хавотирланиш ва куркув соматизацияси муаммонлари тиббиет муассасаларида психологик консултацияни йлга куийини такозо этмоқта.

Бир қатор муаллифлар фикрича, тиббиет муассасаларида психолог фаолияти икки кутбли булиб, бир томони — психологик консултация, иккинчи томони эса — психотерапиядан ташкил толади. Психологик ёрдамда бу икки сохасининг тахсипланиши мураккаб вазира булиб, профессионал психолог узининг нима билан шуғулланаётганини айтиши киийн, яъни консултация билан шуғулланадилми эки психотерапия биланми, аниқлаб берилиш мумкул.

Консултацияда хам, психотерапияда хам айнан бир клиент ва психотерапевт шахсира куийлайдиган талаблар мавжуд булади. Хар иккара холларда хам мижоза ёрдам консултант (психотерапевт) ва мижоз узрасиданги узаро тасвирла асосланади. Бу иккара сохани булиши мумкин булган киийинчиликлари туфайли баъзи амалиётчилар "психологик консултация" ва "психотерапия" терминларини синоним сифатида куийлайдилар.

Холбуки жуда кил мамлакатларда мазкур касблар алохида талкин этилса-да, улларни киisman ажратилиш улун асослар етарличаидир. Бир қатор муаллифлар, консултация ва психотерапиянинг узаро мутаносиблиги хақида талпар эканлар, контингуумнинг икки нуктасини тасаввур киийини таклиф етадилар. Биринчи нуктада психолог касби онг тарражасида хал киийинувчи вазиетли муаммонларни уз ичига олади ва клиник жиҳатдан солом индивидларда юзага келайдиган муаммонлар билан шуғулланади. Шу нуктада иккинчи нуктада муаммонларни онтсизлик жараянларига йуналган холда тахлил киийш, шахс структурасини қаида курши билан болтик клиник жиҳатдан рухан солом одамларда юзага келадиган муаммонларни хал киийш ётади. Бу ёрда психотерапия сохаси жоилашган. Нуктарлар опрасиданги сохани хам консултация, хам психотерапия деб аташ мумкин.

Тиббиет психологиясининг "Психосоматика" бўлимида дуч келинайдиган психологик муаммонлар куийлигира тухталдиган булсак, юқориданги фикрлар мазкур бўлимига хам тегишли эканлиги шубҳасиз. Клиник-психологик амалиётда хам дёрли хар кунин инсон хаётининг турли жабахлари билан тукнаш келишига турри келди.

Консултант мижоз (у албаттоқикент тиббиет академиясиқандайдир сурнуқали психосоматик касаллик билан хасталанган бемор) билан бирлиқта улнинг улнчалик эртиборга моллик булматан эки ута мухим муаммонларини мухокама киийади ва улга ёрдам берилга харакат киийади. Жулматан, кундайлик танловлар мотивларини англаб олишида, жуда эмпотионал муаммонларни ва шахслараро мунсабатлардаги чиғаликликларни хал этишида, ички низоларни енгишида, касаллик ва даволаш жараянига мунсабатни узаришида ва х.к.

Таркидлаш жоики, хали хануз мамлакатимизда тиббиет муассасаларида психологик киизматни ташкил этиш тузилмаси аниқ белгиленмаган. Тиббиет психологиясида ишловчи психолог ким? У қандай мақомага эра? Фаолиятини қандай ташкил етганда, у шифокорнинг яқин маслахатчииси булга олади ва бемор соматлигини тиклашда куийлаш олади? Психосоматик касалликлар билан офриган беморларга психологик консултация киизмат қандай ташкил этилиши керак? Университетларни битирган психолог кадрлар тиббиет муассасаларида даволаш жараянларида иштирок этиши улун қандай билгим, кунликма ва маллақларга эра булиши лозим? Хозирга бу саволларга тулик ва аниқ жавоб берилиш мумкул.

Таркидлаш жоики, психолог-консултант фаолияти хақида тал катаркан тиббиет муассасаларида психологларга ташкил этишда психоконсултацияга тадибирларни ташкил этишда психодиагностика билан

боғлиқ жараёнлар ҳақида ҳам гапирмасдан иложимиз йўқ.

Бугунги кунда психодиагностик методлардан кўр-кўрона фойдаланиш авж олиб кетди. Қўлланиладиган методикаларнинг ишончлилиқ даражаси, валидлиги, мақсадга йўналтирилганлиги, интерпретация муаммолари нафақат тиббиёт психологиясида, балки психологиянинг бошқа тармоқларида ҳам долзарблгича қолмоқда.

Бундан ташқари, амалий психолог фаолияти фақатгина психодиагностик муолажа билан яқунланиб қолмайди. Психоконсултацияни фақатгина психодиагностик тадқиқотлар билан чегаралаш профессионал жихатдан нотўғридир. Бундан ташқари, гендер эффект ҳақида гапирар эканмиз, психодиагностик методикаларни танлашда психолог – мижоз муносабатларининг тўғри шаклланишига эришиш учун ҳаракат қилиш лозим.

Хўш, тиббиёт муассасаларида фаолият юритадиган психолог-консуьтантлар тайёрлашда нималарга алоҳида эътибор бериш лозим? Қандай қилиб талабаларда касбий кўникма ва малакаларни шакллантиришни юқори даражага кўтариш мумкин? Бир қатор олимлар шу ўринда ҳеч ким психолог-консуьтант бўлиб туғилмаслиги, балки бу касбга чуқур билим, ўткир зеҳн, тинимсиз изланиш ва меҳнат билан эришилишини таъкидлайдилар.

Умумлаштирилган ҳолда айтиш мумкинки, консуьтантнинг самарали фаолияти, шахсий хусусиятлари, профессионал билимлари ва махсус кўникмалари билан белгиланади. Ушбу омиллардан ҳар бири психологик консуьтациянинг асоси бўлмиш сифатли консуьтатив алоқани таъминлайди. Назарий ва амалий тайёргарликнинг ўрни муҳимлиги таъкидлансада, консуьтант шахсига алоҳида эътибор қаратиш лозимлигини таъкилаш жоиз. Ўз вақтида М. Valint ва Е. Valintлар: “Билимларни китоб ёрдамида олиш мумкин, кўникмалар иш жараёнида юзага келади, лекин уларнинг аҳамияти психолог-консуьтант шахсисиз чегаралангандир. Агар психологнинг шахс хусусиятлари уни керакли профессионал даражага кўтармаса психоконсуьтация ва психологик ёрдам яхши истакларга эга хунарга айланиб қолади” деган фикрни билдириб ўтган эдилар.

Сўнги йилларда жуда кўп мамлакатлар психологлари томонидан профессионал фаолият этикаси ишлаб чиқилган. Бироқ фикримизча, амалий фаолиятда психологик хизматда айнан этномаданий хусусиятларни ҳисобга олиш ҳам жуда муҳим аҳамиятга эга.

Психологик кадрлар тайёрлаш жараёнини такомиллаштириш, касбий малакаларни пухта шакллантириш, амалиётлар, практикумлар, лаборатория машғулотлари, махсус семинарлар, психодиагностика, психокоррекция, психологик маслаҳат, психотерапия, тренинг, социал тренинг фаолиятини қайта қуриш, давлат таълим стандартини амалиётга татбиқ қилишни жадаллаштириш муаммолари ечими давлат аҳамиятига эга ижтимоий воқелиқдир.

Бунинг учун ягона принципга асосланган кадрлар тайёрлаш таълим тизими моҳиятидан келиб чиққан ҳолда ўқув режаси ва дастурларини айрим жихатларини қайта кўриб чиқиш ҳамда тегишли ўзгартиришлар киритиш, уларни замон талабига жавоб берадиган қилиб тузиш мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Абрамова Г.С. Психологическое консультирование. М. 2007.
2. Кочюнас Р. Основы психологического консультирования, М. 1999.
3. Конечный Р., Боухал М. Психология в медицине. М. 1999.
4. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Дрофа, 1996. – Б.128с.
5. Мэй Р. Психологическое консультирование. М. 2008 г.
6. Мукатаева Г.К. психологическая помощь подросткам в системе первичного здравоохранения. Астана. 2008г.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. М. 1990, -Тошкент:
8. Шоумаров Ф.Б. Қодиров У.Д. Хожибоев У. Оилага психологик ёрдам кўрсатиш асослари, - Тошкент: 2014
9. Gelso C. J., Fretz B. C. Counseling Psychology. N. Y.: Holt, Rinehart and Winston, 1992